

**ФОРМУВАННЯ ПЕРВИННОГО ЕКОНОМІЧНОГО ДОСВІДУ
СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ МОВЛЕННЕВО-ІГРОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

© Атрощенко Т.О., 2015

<http://orcid.org/0000-0003-4595-1662>

В статті обґрунтовується сутність поняття «первинний економічний досвід», розкривається значення мовленнєво-ігрової діяльності як одного із основних засобів економічного виховання дошкільників в ДНЗ. В ході дослідження зроблено висновки, що процес формування первинного економічного досвіду старших дошкільників, що відбувається поетапно, буде успішним, якщо врахувати специфіку кожного етапу та сукупно реалізувати такі педагогічні умови: забезпечення комплексного підходу до процесу економічного виховання; надання пріоритету мовленнєво-ігровій діяльності серед інших засобів формування первинного економічного досвіду; поступове впровадження ігор економічної спрямованості в навчально-виховний процес дошкільного закладу.

Ключові слова: гра, мовленнєво-ігрова діяльність, соціальне довкілля, економіка, економічне виховання, первинний економічний досвід, творчість, гра-стратегія.

Атрощенко Т. О. Формирование первичного экономического опыта старших дошкольников средствами речевой игровой деятельности.

В статье обосновывается сущность понятия «первичный экономический опыт», раскрывается значение речевой-игровой деятельности как одного из основных средств экономического воспитания дошкольников в ДОУ. В ходе исследования сделан вывод, что процесс формирования первичного экономического опыта старших дошкольников, происходит поэтапно, будет успешным, если учесть специфику каждого этапа и в совокупности реализовать такие педагогические условия: обеспечение комплексного подхода к процессу экономического воспитания; предоставление приоритета речевой-игровой деятельности среди других средств формирования первичного экономического опыта; постепенное внедрение игр экономической направленности в учебно-воспитательный процесс дошкольного учреждения.

Ключевые слова: игра, речевая игровая деятельность, социальное окружение, экономика, экономическое воспитание, первичный экономический опыт, творчество, игра-стратегия.

Atroshchenko T.O. Formation of the primary economic experience of senior preschool children by means of speech gaming activities.

The article explains the essence of the concept of "primary economic experience," reveals the importance of voice and gaming activities as one of the main tools of economic education of preschool children.

The aim is to ensure the economic socialization of economic experience, which is the guarantee of a successful man in various economic activities. Economic education involves the purposeful interaction of adult and child for the purpose of mastering the available age elementary economic concepts, the formation of moral feelings and qualities necessary for successful economic activity, the development of interest in the economic sphere of life, developing skills of socio-economic behavior.

In the game, the child communicates with the other participants. Games silent does not happen.

Verbal communication - one of the most complex and sophisticated forms of communication. Communication as well as any other kind of activity has motives, object, content, tools, result. The subject of the communication is a different person, a partner who acts simultaneously the subject of communication. The need for communication is defined as the desire and the human desire for knowledge, evaluation of others. The results of communication is the relationship of partners and creating an image of yourself and your partner, regulating further communication.

Communication process consists of the following components it: social and perceptual - perception and understanding of the other person; interactive - interpersonal interaction and communication - communication. All components of communication are implemented in the gaming activity of the child.

The study concluded that the formation of the primary economic experience older preschoolers, occurs in stages, to be successful, if we consider the specifics of each stage and together implement such pedagogical conditions: an integrated approach to the process of economic education; giving priority to voice and gaming activities to other means of forming the primary economic experience; gradual introduction of economic orientation games in the educational process of pre-school institutions.

Key words: *game, speech-play activity, social environment, economy, economic education, primary economic experience, creativity.*

Постановка проблеми. Зміна традиційної освітньої парадигми на суб'єкт-суб'єктну зумовлює набуття дітьми власного пізнавального, комунікативного та соціального досвіду як пріоритетного шляху їхнього розвитку.

Невід'ємною складовою соціалізації сучасної дитини є формування її економічної досвідченості, що вимагає зниження вікових меж для початку економічного виховання.

У розв'язанні питань економічної освіти і виховання державні документи (Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті,

Концепція виховання дітей та молоді в національній системі освіти, Концептуальні засади гуманітарної освіти в Україні) орієнтують громадську думку й професійну діяльність педагогів на усвідомлення цілей та завдань економічного виховання дітей як вихідної ланки підготовки до повноцінного життя в умовах ринкової економіки.

Усе життя дитини проходить у різних видах діяльності, які перетинаються і взаємодіють. Взаємодія - це взаємний зв'язок різних видів діяльності, що супроводжують життя дитини і в яких дитина діє і живе: ігрова, образотворча, пізнавальна, художня, музична, мовленнєва, комунікативна, навчально-мовленнєва, художньо-мовленнєва, навчальна, побутова, трудова тощо.

Мовленнєво-ігрова діяльність – це двокомпонентне утворення, в основі якого лежить розвиток дитячого мовлення засобами гри. Як складне педагогічне явище, мовленнєво- ігрова діяльність базується на ігрових методах навчання дітей дошкільного віку. У дітей дошкільного віку мовленнєво-ігрова діяльність протікає у різних видах ігор, у ході яких у дітей формуються ігрова та мовленнєво-ігрова компетенції.

Основним засобом формування первинного економічного досвіду нами обрано специфічний вид гри – гра-стратегія, сутність якої відбивається у таких параметрах: колективне цілепокладання, предметність, комунікативна процесуальність, різновікові відносини, які будуються на відповідальності і взаємозалежності, націленість на досягнення кінцевого результату гри.

Відтак, існує нагальна потреба в сучасному науковому осмисленні означеної проблеми, методичній розробці серії різноманітних ігор економічного змісту для дітей старшого дошкільного віку.

Аналіз актуальних досліджень. Процес економічного виховання підростаючого покоління в різних аспектах досліджували філософи, економісти, соціологи, психологи, педагоги. Зокрема, досліджувались загальнопсихологічні закономірності входження особистості в соціальне життя (І. Бех, Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн); ступінь виховного впливу праці (З. Зайченко, Г. Могилевська); зміст і методи економічного виховання дітей (А. Аменд, І. Барило, Л. Горкіна, Н. Грама, Г. Григоренко, М. Єрмоленко, Р. Жадан, А.Іванова, І. Іткін, А. Кітов, В. Кондратьєв, Н. Кулакова, Т. Любимова, І. Мельничук, Л. Пономарьов, В. Попов, І. Прокопенко, І. Сасова, В. Чічканов, О. Шпак).

У зв'язку з реформуванням освіти й усвідомленням ученими значущості проблеми економічного виховання в теорії та практиці педагогіки на сучасному етапі активізувався науковий пошук ефективних навчальних технологій. Здебільшого, наукові дослідження присвячено таким проблемам: формуванню нового типу економічного мислення (Л. Горкіна, О. Камишанченко, А. Кітов, В. Кондратьєв, Т. Любимова, І. Прокопенко, О. Шпак); розробленню найоптимальніших форм і методів навчання дошкільників (Т. Антонова, П. Апанасов, Л. Артемова, Н. Білова, О. Білоус, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Грама, Г. Григоренко, Е. Карпова, О. Янківська); формуванню економічної грамотності в дітей дошкільного віку, підготовці педагогів дошкільного закладу до економічного виховання дітей (Н. Грама).

Мета статті: розкрити сутність поняття «первинний економічний досвід», визначити його місце в системі економічного виховання та соціалізації дошкільників; охарактеризувати мовленнєво-ігрову діяльність як один із основних засобів економічного виховання дошкільників в ДНЗ.

Методи дослідження: *теоретичні* – аналіз філософської, психолого-педагогічної, соціально-педагогічної, лінгводидактичної літератури для розкриття сутності й особливостей процесу формування первинного економічного досвіду старших дошкільників засобом мовленнєво-ігрової діяльності, визначення структурних компонентів первинного економічного досвіду дітей; моделювання та проектування для визначення логічної структури дослідження; *емпіричні* – спостереження, інтерв'ювання дітей, бесіда, анкетування старших дошкільників, вихователів та їхніх батьків.

Виклад основного матеріалу. Поняття «досвід» є предметом міждисциплінарного вивчення, водночас філософською, економічною, соціальною і культурно-освітньою категорією. Філософи вбачають у досвіді засноване на практиці почуттєво-емпіричне пізнання дійсності (Л. Буєва, О. Джіюєв, Н. Єсипчук, В. Карагодін, О. Кисельова, Е. Маркарян, В. Попов, В. Пронякін). В психолого-педагогічній літературі поняття «досвід» трактується як: сукупність закріплених в пам'яті відчуттів; способи і засоби практичної та пізнавальної діяльності; практично засвоєні знання, навички й уміння (О. Белкін, В. Богін, Д. Д'юї, З. Калмикова, Ю. Кулюткін, І. Лернер, В. Онушкін, Л. Скаткін, Н. Тализіна, М. Терьохін). З точки зору соціоекономіки, економічний досвід розглядається як невід'ємна умова та

водночас результат економічної діяльності (О. Козлова, В. Лагутін, В. Москаленко, М. Стельмаш).

Процес формування економічного досвіду відбувається через одночасне засвоєння досвіду попередніх поколінь у вигляді сталих економічних законів і понять, власної економічної діяльності людини. Отже, економічний досвід є водночас результатом та необхідною умовою економічної діяльності.

Ми визначаємо *первинний економічний досвід* як елементарну форму відбиття економічної діяльності, яка, з одного боку, є сукупністю отриманих раніше знань про сутність економічних стосунків та понять, сформованих елементарних економічних умінь і навичок, з іншого – виступає необхідною умовою для подальшого їх збагачення [6; 13].

Складовими первинного економічного досвіду є: *мотиваційна*, яка характеризується наявністю інтересу до економічної сфери життєдіяльності, уміння ставити мету, оцінювати соціально-економічну ситуацію, орієнтуватися у економічних процесах, ураховуючи власні можливості, сформовані знання і уміння; *інформаційна*, що включає сформовані економічні уявлення, освоєнні економічні поняття, знання і розуміння основних законів та економічних процесів тощо; *операційна*, до якої належать сформовані економічні дії, наявність елементарних умінь та навичок для забезпечення економічної діяльності, уміння приймати рішення і діяти відповідно до соціально-економічної ситуації, що склалася, готовність до варіативних дій в життєвих ситуаціях економічного вибору. Для набуття, збагачення та використання первинного економічного досвіду також необхідними є розвинені морально-економічні якості, важливі для успішної економічної діяльності, сформовані інтелектуальні здібності людини.

Метою економічної соціалізації є забезпечення економічної досвідченості, що є гарантом успішності людини у різних видах економічної діяльності. Економічне виховання передбачає цілеспрямовану взаємодію дорослого і дитини з метою засвоєння доступних віку елементарних економічних понять, формування моральних почуттів і якостей, необхідних для успішної економічної діяльності, розвитку інтересу до економічної сфери життя, формування навичок соціально-економічної поведінки [3; 22].

У грі дитина спілкується з іншими її учасниками. Гри мовчазної не буває. Відтак, М.І. Лісіна в результаті довготривалих досліджень дійшла

висновку про наявність ще одного виду провідної діяльності - спілкування, яке супроводжує ігрову та інші види діяльності.

Мовленнєве спілкування - одна з найбільш складних і досконалих форм спілкування. За М.І. Лісіною, спілкування - це «взаємодія людей, спрямована на узгодження і об'єднання їхніх зусиль з метою встановлення відносин, контакту і досягнення загального результату» [5; 11]. Спілкування як і будь-який інший вид діяльності має мотиви, предмет, зміст, засоби, результат. Предметом спілкування є інша людина, партнер, який одночасно виступає і суб'єктом спілкування. Потреба спілкування визначається як бажання і прагнення людини до пізнання, оцінки інших. Результатами спілкування є взаємовідносини партнерів і створення образу себе і партнера, які регулюють подальше спілкування.

Процес спілкування складається з таких його складових: соціально-перцептивна - сприймання і розуміння іншої людини; інтерактивна - міжособистісна взаємодія і комунікативна - передавання інформації. Усі компоненти спілкування реалізуються в ігровій діяльності дитини.

У ході гри діти мають можливість діяти, конкретні дії зумовлюють мовленнєву активність дошкільника і водночас спрямовують розвиток гри. Саме у грі розвивається вміння дитини переносити функції, способи дії з одного предмета на інший, що має вирішальну значущість для розвитку наочно-образного мислення та розвитку зв'язного мовлення дошкільників. Дитина словом позначає свої дії, осмислюючи їх у такий спосіб, словом вона користується, щоб доповнити дії, виразити свої думки і почуття. У грі між дітьми встановлюється надзвичайно насичений мовленнєвий зв'язок, що має можливість виходу за межі конкретної ситуації. Гра – перехідна проміжна ланка між повною залежністю мовлення від речей і предметних дій та свободою слова. Саме у «звільненні слова» і полягає значення гри з однолітками для мовленнєвого розвитку дітей. Граючись, вони не лише маніпулюють іграшками, а й пояснюють, що саме роблять. Без пояснень, які надають нового змісту предметам і діям, неможливе ні осмислення ролей, ні освоєння умовного простору гри. Причому це пояснення завжди комусь адресоване. Без домовленості та взаємного розуміння гра розпадається.

Отже, використання ігор, ігрових вправ під час навчання не тільки відповідає психологічним потребам цього віку, а й створює оптимальні умови для формування багатьох процесів, потрібних для розвитку мовлення.

У старшому дошкільному віці провідною виступає ігрова діяльність, яка стала одним з центральних засобів розв'язання завдань нашого дослідження (Л. Артемова, Р. Буре, Н. Луцан, А. Матусік). Основним засобом формування первинного економічного досвіду нами обрано специфічний вид гри – *гра-стратегія*, сутність якої відбивається у таких параметрах: колективне цілепокладання, предметність, комунікативна процесуальність, різновікові відносини, які будуються на відповідальності і взаємозалежності, націленість на досягнення кінцевого результату гри.

Гра наділена специфічними, характерними тільки для неї ознаками:

1. Гра як вільна, самостійна діяльність, що здійснюється за особистою ініціативою дитини. У грі дитина реалізує свої задуми, по-своєму діє, змінює за своїми уявленнями реальне життя. Гра є вільною від обов'язків перед дорослими сферою самодіяльності і самостійності дитини, оскільки, граючись, дитина керується власними потребами і інтересами.

2. Наявність творчої основи. Гра завжди пов'язана з ініціативою, вигадкою, кмітливістю, винахідливістю, передбачає активну роботу уяви, емоцій і почуттів дитини. Ініціативу та творчість у різних ситуаціях діти виявляють по-різному. В одних іграх їхня творчість пов'язана з побудовою сюжету, вибором змісту, ролей; в інших — виявляється у виборі способів дії, варіативності (жмурки, ігри у доміно, м'яч тощо). Багато ігор вимагають уміння узгоджувати свої дії, швидко змінювати тактику своєї поведінки чи способи дій (рольові, рухливі ігри). Творчий елемент є носієм індивідуальності кожного гравця, тому гра і є засобом розвитку творчості, формування здібностей дітей.

3. Емоційна насиченість. У процесі гри діти переживають певні почуття, пов'язані з виконуваними ролями.

Гра-стратегія (ситуативна гра) - складна, багатопланова діяльність, що передбачає не тільки усвідомлення ігрового задуму, сюжетної лінії, а і певну послідовність спрямованих сукупних дій усіх учасників гри, з якими необхідно домовитися, об'єднати зусилля, неодноразово визначитися в особистісному та колективному моральному й інтелектуальному виборі. Стратегічна гра стає можливою за умови здатності її учасників передбачити можливі наслідки своїх дій, готовності до планування послідовних кроків, уміння визнавати помилки та вчасно корегувати їх, знаходити нестандартні способи розв'язання проблеми. Гра-стратегія має усі структурні компоненти гри: задум, ігрові ролі,

відповідний сюжет, ігрові дії, результат гри. Передусім в її основу покладено інтригу, реальну проблему, визначено загальну мету, для реалізації якої й необхідно об'єднати спільні зусилля, обговорюючи всі подальші кроки. У процесі гри вихователь кілька разів ускладнює завдання, "чинить" перепони, які діти мають подолати. Гра-стратегія надає вихователям унікальну можливість спостерігати за процесом збагачення соціального досвіду дітей, їхніми ціннісними пріоритетами, особистісними проявами в зовсім не простих, наближених до реальних ситуаціях, має можливість оцінити здатність кожної дитини до конструктивних рішень, самостійного вибору тощо[4; 12].

Впроваджуючи різноманітні форми роботи з вихованцями щодо економічного виховання, важливим є використання диференційованого та індивідуального підходів, інноваційних освітніх методик та технологій.

Традиційні форми:

- традиційні, комплексні і інтегровані заняття,
- трудова діяльність та різні види ігор,
- вирішення проблемних завдань, ситуацій,
- спостереження і екскурсії,
- експериментальна діяльність,
- зустрічі з фахівцями,
- тренінги, дискусії,
- театралізована діяльність,
- економічні розваги,
- читання художньої літератури і бесіди за нею,
- рольові програвання поведінки у різних ситуаціях,
- імітаційні вправи,
- образотворча діяльність,
- обдумування та програвання заданих ситуацій,
- розгадування кросвордів та загадок,
- перегляд діафільмів.

Нетрадиційні форми:

- творче моделювання і проектування,
- розробка та складання алгоритмів,
- перегляд слайд-шоу, фільмів про професії,
- виготовлення технологічних карт,

- аукціон економічних ідей,
- засідання бізнес-клубу «Маленький бізнесмен»[1; 23].

Поняття «економіка» та «дитина» лише на перший погляд здаються надто далекими одне від одного. Якщо ж сприймати економіку як сферу «розумного» домашнього господарства, мистецтво його ведення, можна в доступній формі донести дітям елементарні базові знання з цієї галузі, роз'яснити зміст економічних взаємозв'язків. Щоб полегшити процес соціалізації вихованців дошкільного навчального закладу, розширити їхні знання про життя сучасного суспільства, нами було розроблено програму економічного виховання дошкільників.

Власне, ознайомлення дітей із певними економічними поняттями її категоріями відбувається на заняттях із різних розділів програми. Для того ж, щоб систематизувати й розширити знання дошкільників, раз на тиждень проводимо спеціальне заняття з економіки, яке може бути побудоване вихователем у будь-якій формі. Дуже цікаво проходять заняття-подорожі, заняття-екскурсії, заняття-бесіди, економічні вікторини тощо. Важливим елементом таких занять є ігрова імпровізація, адже саме гра забезпечує органічне практичне входження дитини в економічні відносини.

Засвоїти складні економічні поняття дітям допомагають казкові персонажі.

Вони — часті гості на заняттях. Та і самі казки просто незамінні у вихованні таких якостей особистості, як працелюбність, бережливість, практичність. З досвідом прийшли розуміння того, ідо майже в кожній казці можна знайти «економічний» підтекст.

Для систематичного й планомірного введення дітей в світ економічних уявлень у групах доцільно створювати відповідне розвивальне предметно-ігрове середовище: економічну ігротеку, пізнавальну зону, тематичну бібліотека.

В основних темах: «Сім'я», «Світ грошей», «Світ товарів», «Місто, в якому я живу», «Моя країна», діти ознайомлюються зі світом речей, людей, природи. Вони дізнаються про те, що таке професія, праця, товар, гроші. Старші дошкільники вже вчаться оперувати грошима і співвідносити прибуток з ціною на товар.

Однією з перших дошкільники вивчають тему: «Бюджет сім'ї. Прибутки та витрати». При ознайомленні з нею до роботи активно залучаємо батьків. Разом з дітьми вони виготовляють макети сімейного бюджету, де відображають членів сім'ї та результати їх праці, картки-схеми прибутків та витрат, а й також картки, які символізують основні та додаткові доходи. Діти визначають різні потреби членів родини, можливості щодо їх задоволення. Презентуючи бюджет своєї сім'ї, вони вчаться активно оперувати поняттями «бюджет», «доходи», «потреби», «витрати», «товар» тощо.

Форми організації роботи з дітьми: заняття; екскурсії; сюжетно-рольові ігри; ігрові імпровізації; ділові ігри, тренінги; гурткова робота; презентації індивідуальних проектів; драматизація казок; продуктивна діяльність; різні види праці [3; 25].

Структура занять на кожному етапі формування економічної обізнаності має свою специфіку.

Структура занять на різних етапах формування економічної обізнаності:

1. *Вступна частина* (готує до сприймання матеріалу).

2. *Термінологічна частина* (розкриваються основні поняття, що будуть використовуватися на занятті).

3. *Ігрова апробація матеріалу* (на першому етапі – дидактичні ігри, на другому – ситуативні, на третьому – рольові).

4. *Варіативна частина* (проводиться на вибір вихователя: завдання з образотворчої діяльності, формування математичних уявлень, ознайомлення з навколишнім середовищем).

5. *Заклучна частина* (підсумок, домашнє завдання для самостійного спостереження над екологічними процесами).

На кожному етапі проводяться різноманітні ігри економічної спрямованості.

Висновки. Формування у дошкільників елементарних економічних знань, економічної культури, трудової та моральної творчої мотивації, активної громадянської позиції, діловитості, підприємливості, умінь правильно орієнтуватись у різних життєвих ситуаціях відбувається через різноманітні форми організації дитячої діяльності, особлива роль в яких належить мовленнєво-ігровій. Процес формування первинного економічного досвіду старших

дошкільників, що відбувається поетапно, буде успішним, якщо врахувати специфіку кожного етапу та сукупно реалізувати такі педагогічні умови:

–забезпечення комплексного підходу до процесу економічного виховання, що передбачає формування елементарних економічних знань, умінь, навичок, особистісних якостей, необхідних для успішної економічної діяльності;

–надання пріоритету ігровій діяльності серед інших засобів формування первинного економічного досвіду;

–поступове впровадження ігор економічної спрямованості: на першому етапі – дидактичних, що сприяють формуванню елементарних економічних понять, на другому – ситуативних, орієнтованих на засвоєння найтипівіших способів соціально-економічної поведінки, на третьому – сюжетно-рольових, зокрема ігор-стратегій, для збагачення досвіду дій у різноманітних соціально-економічних ситуаціях.

Література

1. Економіка у грі : методичний посібник / укл. : І. В. Сverdлова, В. В. Мавріна, Т. А. Ковальова, М. М. Заїкіна та ін. – Костянтинівський міський методичний кабінет, 2010. – 61 с.
2. Жадан Р. П., Григоренко Г. І. Економічна освіта дітей старшого дошкільного віку / Р. П. Жадан, Г. І. Григоренко. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2006. – 116 с.
3. Іванова А. В. Економічний досвід – старшим дошкільнятам / А. В. Іванова // Дошкільне виховання. – 2006. – № 7. – С. 22-25.
4. Іванова А. В., Гавриш Н. В. Гра-стратегія як засіб формування творчої особистості /А. В. Іванова, Н. В. Гавриш // Дошкільне виховання. – 2004. – № 1. – С. 8-10.
5. Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дітей дошкільного віку / Н. І. Луцан. – О. : ПНЦ АПН України, 2005.
6. Сазонова А. В. Формування первинного економічного досвіду старших дошкільників : навчально-методичний посібник /А. В. Сазонова. – Луганськ : СПД Резніков В. С., 2009.– 208 с.